

НАРЪЧНИК

ЗА

ДОБРИ

ОБНОСКИ

*Важни условия
за добър тон
в обществото*

Лиляна Анастасова

Наръчник за добри обноски
Важни условия за добър тон в
обществото

ПРЕДГОВОР УМЕНИЕТО ДА ЖИВЕЕМ

Всичко най-необходимо за живота, което трябваше да зная, научих в детската градина – твърди в своя бестселър под същото заглавие американският писател Робърт Фулгъм. Това са принципите:

„Споделяй всичко!

Не вземай чуждото!

Не се блъскай!

Изчисти каквото си изцапал!

Извини се, ако нараниш някого!

Работи всеки ден по малко – пей, рисувай и танцувай, но следобед си дремни!

Когато си навън, пази се от движението!

Бъди наблюдателен! ...“

За европейците и за българите добрите обноски изискват още нещо. Французите го наричат *Savoir vivre*¹. В българската детска градина няколко поколения не получиха онова възпитание, което много от нашите баби и майки можеха да им предадат. Схващането, че благовъзпитанието е категория на буржоазната етика, пренебрегна принципите на доброто традиционно домашно възпитание и то почти изчезна от поведението ни.

В тази малка книга читателят ще си го припомни, ще затвърди увереността си в моралните традиции на нашия народ и преди всичко ще намери много общоприети в цяла Европа съвременни правила за добро поведение, които всеки човек трябва да владее при общуването си в семейството и обществото. По някои поводи ще прочетете действителни и забавни случки, наблюдавани от съставителката на сборника през годините, когато е работила като дипломатически преводач.

---

1. *Savoir vivre* – умение да живеем

1. ФОРМИ НА ОБЩУВАНЕ И ПОВЕДЕНИЕ

ЕТИКЕТ. Възприета като съчетание на правилата за добро поведение, думата „етикет“ води началото си от времето на Краля-слънце Луи IV. В парковете на Версай били поставени надписи със следния текст: „Забранено е да се ходи по тревата“, които никой не спазвал. Главният градинар на двореца успял да убеди краля да издаде декрет, в който да се припомни, че „етикетите“, т.е. забраните и правилата, трябва да се спазват.

Умението да се живее в общество води началото си още от времето, когато хората започнали да се обединяват в общности. За различните обществени формации съществували и различни форми на общуване и поведение. С течение на времето много от тези форми се променили или изчезнали, но една част останали непроменени цели столетия.

Вероятно кроманьонският човек не се е считал за неучтив, когато е влачел съпругата си за косите. Известно е обаче, че в средните векове трубадурството е въвело изтънченост, елегантност и нежност в любовта и деликатност в общуването между хората. В двора на Луи IV префинеността стигнала догам, че на вратата не се чукало, а се драскало с нокътя на малкия пръст, който придворните специално започнали да оставят дълъг. Отдавна дългият нокът не е белег на приличие и на добър вкус, а тъкмо обратното.

Днес този, който владее добрите маниери и правилата на добрия тон, наистина притежава умението да живее. Той трябва да бъде вежлив не само към определени хора, от които има някакъв интерес, а към всички, с които общува. Френското „савоар вивр“ означава естествено поведение, съчетано с уважение към другите, зачитане на чуждата свобода и отстояване на собствената. Днес това умение е, или поне трябва да бъде, отрицание на егоизма, отказ от принципа „аз първо“. Освободено от смешната неестественост и изкуственост на минали епохи, съвременното умение да общуваме естествено и искрено с хората около нас е като втора природа на социалната личност. И въпреки това при някои изключителни обстоятелства понякога се питаме кое е поредно и по-учтиво. Събраните тук правила предлагат отговори на тези въпроси.

ПРОТОКОЛЪТ е съвкупност от изисквания, които трябва да се спазват при официални и международни визити, срещи, конференции и правила за поведение на участниците в тях, т.е. протоколът не

задължава широката публика.

ПОЗДРАВЪТ е важен елемент от човешкото общуване. Във висше-то общество много често се следи кой кого и как поздравява. Някога шлемовете не са се свалили при поздрав, защото било опасно. По-късно мускетарите пък помитали земята с перата на шапките си. Днес учтивият поздрав е леко да се повдигне шапката с ръка при среща с познато лице. За съжаление американизацията на Европа и приливът в градовете на хора от селата, които по всички краища на света не обичат да свалят шапката от главата си, постепенно отучи мъжете от благовъзпитаната привичка да свалят шапка при поздрав.

В ежедневието е прието да се поздравява мълчаливо (със знак с глава, усмивка, жест с ръка) или с обръщение: „добър ден, госпожо“, „довиждане, господине“ ... В семейството и в училището в Европа още от най-ранна възраст децата се приучват да придружават поздрава с обръщение. И у нас на децата се нарежда: „ела тук, Иванчо“, „не тичай, детенце“, „заповядай, мойто момиче“, а те пък казват: „дай ми, мамо“, „пусни ме, татко“ и пр. Но в общуването с други от стеснение или от подражаване на възрастните забравят да прибавят обръщение към поздрава. Смяната на обръщението „господин“, „госпожа“, „другарю“, „другарко“, а сега отново връщането към предишното, може да е една от причините за отпадането на обръщението. Да се отговори само с една думичка „да“ или „не“ също е неучтиво. Редно е да се каже „да, Мария“, „не, Иване“, както и „довиждане, господа“, „дочуване, госпожице“, „благодаря, колега“, „здравейте, докторе“, „добър ден, господин министър“, „довиждане, господин професор“. В англосаксонските страни в устно или писмено обръщение се добавя винаги и името, докато френският етикет препоръчва името да не се споменава, особено когато това става на всеослушание. Ако има титла, тя се употребява.

Поназнайващ английски език български ръководител посреща чуждестранен гост, разговаря с него чрез преводач и изпращайки го на вратата натъртва едно-единствено: „Гутбай!“.

При поздрав, както и при разговор, трябва да се спазват известни стилови нива в зависимост от разликата в социалното положение между поздравявания и поздравявания.

Преди години, при посещение в американската палата на Пловдивския панаир, научила български език и обноси американка изпрати българския премиер с думите: „Е, хайде довиждане!“.

Европейски обичай е, както може да се види по филмите, да се обърнем с лек поклон към онези, които искаме да поздравим и да кажем

само: „госпожо“, „господине...“. Поздравът се нюансира още според възрастта, пола, положението на поздравявания и степента на близост с лицето, което трябва да бъде поздравено, както и с неговата възраст, пол и положение. Например: „добър ден, господине“ – на непознат или малко познат човек, „добър ден, Георги“ – на приятел. За французите например поздравът „добър ден, господин Иванов“ внася известен нюанс на превъзходство от страна на поздравявания. У нас гражданственост е придобило обръщението на фамилно име и на „ти“. По-вежливо е фамилното име да свързваме с обръщение на „Ви“, а „ти“ да казваме на човек, когото познаваме с малкото име.

По въпроса кой пръв трябва да поздравя отговорът може да е: по-младият, по-нискостоящият, получилият едва доловим знак, че е забелязан, и пр., но днес би могло да се каже, че пръв поздравява по-възпитаният или онзи, който просто реагира по-бързо. Мъжът поздравява пръв, но жената показва, че иска да бъде поздравена, както и че желае да се спре.

На поздрав винаги се отговаря, дори когато той идва от непознат, припознал се или неприятел. Идващите насреща заобикаляме отдясно, на бързащите даваме път. Вежливостта си проявяваме, като отстъпваме по-удобната част от пътя на по-възрастните и дамите, изчакваме ги на вратата, на стълбите.

По правило влизаният отстъпва на излизания, освен когато се кае за дама или много възрастен човек. Това правило става обратно за планинска хижа и при голям студ.

При разминаване на тясно място трябва да сме с лице към насрещния.

Чанти и пакети се държат в дясната ръка. Чадър и бастун – вертикално. Отвореният чадър се вдига високо при разминаване.

Когато компанията с от няколко души, не е прието в редица да заема целия тротоар.

Не се спират слабо познати или бързащи хора.

Ако човек е сам и бърза, трябва да се извини и обясни на този, който го спира.

Ако се наложи да чакаме някого на улицата, по-добре е да вървим напред-назад отколкото да стоим на едно място.

На улицата не се яде, не се вдига шум, не се хвърлят отпадъци. Не е редно да привеждаме в ред тоалета си и да се оглеждаме във витрините.

Когато една жена се задържа дълго около витрините или изпусне ключовете си пред мъж, това може да се приеме като „покана“.

Стопаните на кучета трябва да внимават питомците им да не безпокоят никого на улицата или в парка. На официални места не се водят, както и в дом с други кучета.

В някои градове като Ню Йорк например, онези, които разхождат кучета, прибират изпражненията им в кутия с лопатка, за да не бъдат глобени.

При среща обичайният поздрав е свързан и с ръкостискане. В някои страни като Германия, Белгия и Франция ръка се подава много често. Французите дори на работа се ръкуват със своите колеги на влизане и излизане, сутрин и следобед. Да не си подаде човек ръката, се счита за израз на неприязън или най-малко на невъзпитание.

В Англия и България е тъкмо обратното. Подадената ръка трябва да бъде нито влажна, нито отпусната, нито пък да стисне другата до болка, особено ако има пръстени. Първа подава ръка дамата. Ако е седнала, не става, освен ако ще се ръкува с много важна личност или с много възрастна дама. Ръка подава първо по-възрастният на по-младия, по-висшестоящият на по-нисшестоящия. Редът е същият, когато лицата са много на брой.

При близки и роднини е обичайно жените да се разцелуват по бузите. При мъжете е достатъчно полупрегръдка и потупване по гърба. Французите, белгийците и италианците се целуват за поздрав по двете страни, руснаците – по едната, другата и пак по първата защото: „Бог любит троицу“, дори и по устата, което не се възприема от другите нации. Германците и англичаните нямат навик да се целуват за поздрав.

Целуването на ръка и то с дълбок поклон и тракане на токове отдавна не е на мода. Елегантно е, според французите, да се направи един наподобяващ тази церемония дискретен жест, при който ръката на дамата се хваща леко отдолу само за пръстите и се вдига високо на няколко милиметра от устните, без да се докосва. Дамата, която познава този жест не дърпа, нито поднася подчертано ръката си, но я подава достатъчно високо, за да не кара кавалерът да се навежда прекалено ниско. Ръката винаги се подава на разумна височина и достатъчно протегната, за да може отсрещната страна да я поеме, без да бъде принудена да направи поклон.

На снимки може да се види как Сталин и Тито са подавали ръка именно по този начин, поставяйки отсрещната страна в неудобното положение да се наведе пред тях.

Ръка се целува само на омъжена, достатъчно възрастна или важна дама, но никога на улицата или ако дамата е с ръкавици. В дом, ако

гостът целуне ръка на една от дамите, длъжен е да уважи по този начин всички присъстващи дами.

При среща с царски особи не е редно простосмъртен да се опитва да целуне ръка на принцеса, царица, кралица, императрица. Подчертано учтив поклон е достатъчен.

На раздяла нещата се повтарят, но вместо „добър ден“, „добър вечер“ или „как сте?“, което е повече поздрав, отколкото въпрос и не изисква отчет за здравословното състояние на поздравения, се добавя: „до скоро“, „до утре“ и пожелание за приятна вечер, приятна неделя, приятна почивка, лека работа или весели празници, ако предстоят скоро.

ПРЕДСТАВЯНЕ. Доброто възпитание изисква да представяме лицата, които познаваме на другите, които не ги познават. Редно е да се представи:

- първо мъжът на дамата, после дамата на мъжа;
- първо по-възрастният на по-младия, после обратното;
- първо по-нисшестоящият на по-висшестоящия, после обратното.

Дамата, по-възрастният и по-висшестоящият, първи подават ръка. Не е задължително да се казва „приятно ми е“. Ако трябва да се представи семейна двойка, казва се: „Господин и госпожа Иванови“. Ако трябва да се представи дама, за която не е известно дали е омъжена, но видимо не е младо момиче, за предпочитане е да се нарече „госпожа“. На неомъжената, но не особено млада жена няма да ѝ мине през ум да се обади, че е госпожица.

Когато се представят гости в дома, светската домакиня добавя към имената им комплимент или обяснения на роднинската връзка.

Закъснелите поднасят извинения. В случай че не могат да присъстват, предварително изказват приемливи извинения.

КАВАЛЕРСТВО, рицарство, джентълменство, галант-ност. Преминала в български от романските езици, думата „кавалерство“ (кавалер – конник, рицар) се покрива до известна степен с „галантност“. Галантен на френски означава любезен, вежлив, а на италиански и испански – изискан и модно облечен. „Рицар“ идва от немски и холандски (конник), а джентълмен е английският знатен, благороден мъж. Във всяка от тези думи се влага смисъл на възпитание, порядъчност, образованост, почтеност, храброст, бляскавост, великодушие и изтънченост на обноските към дамите.

Тъй като галантността на аристокрацията се разпространила и сред другите класи, кавалер, особено галантен кавалер, е бил винаги онзи, който умеел да ухажва дамата. Френската дума *galant* (вежлив, учтив) е

преминала в нашия език чрез руски. В женски род тя придобива смисъл на „наивна, лекомислена“.

Колкото и днес жените да са равни с мъжете в икономическо и политическо отношение, в обществото те все още имат право на някои прояви на особено уважение. Например при преминаване през тясно място кавалерът се извинява и внимава да не докосне дамата, отстъпва ѝ да мине първа и при кръстосване. При придружаване по улицата дамата върви от вътрешната страна на тротоара, а ако има много хора, кавалерът минава напред, за да пропразви път. По стълби нагоре дамата върви напред, а след нея мъжът. В асансьор на дамата се отстъпва да влезе и излезе първа. Ако има дама в асансьора, кавалерът сваля шапката си.

Ако се съди по старата представа за кавалера като човек, който в обществения транспорт отстъпва място на дамата да седне, може да се твърди, че днес такива мъже се срещат рядко и то не само на Балканите.

В ресторант мъжът влиза пръв. Избира масата, като се съветва със сервитьора и я предлага на дамата. Той се занимава с поръчката и ако поканата е негова, той урежда сметката. Прието е също и сметката да се поделат, ако такава е уговорката или двамата да се редуват в поканата и плащането. На излизане кавалерът помага на дамата да се облече и да не забрави вещите си, отваря ѝ вратата да излезе първа.

В колата жената не бива да очаква кавалерът да ѝ държи вратата отворена като шофьор в ливрея, но все пак трябва да ѝ я отвори отвън или седнал вътре, като я задържи полуотворена както при качването, така и при слизането. Вратите на вратата се затварят силно, но без блъскане (под ъгъл 45 градуса). Възпитаният човек иска разрешение да пуши или да пусне музика в колата.

В такси мъжът влиза пръв и сяда в дъното, така че да не трябва дамата да се мести навътре. В някои страни таксиметровите шофьори даже водят до себе си куче, за да не се сяда на предната седалка до тях. В службена кола с шофьор най-почтено е задното дясно място. От него важният пътник слиза точно където трябва, без да заобикаля. Обратно, в кола, шофирана от приятел или уважаван човек, никога не се сяда на задната седалка и не се оставя мястото до него празно.

На среща с дама – съпруга, сестра, майка, приятелка – мъжът винаги трябва да се появи малко по-рано, а с приятел, партньор или клиент – навреме.

Този, който кани на театър, кино, ресторант и пр., трябва да бъде пръв на уреченото време и място. Закъснелият прави опит да телефонира, че закъснява, а при невъзможност да го стори, при пристигането

просто се извинява най-любезно, без да се впуска в подробни обяснения.

Мъжът, който очаква дама в кафене или ресторант, може да приеме закъснение с пет минути.

На улицата, в общественя транспорт, в заведения важно правило е под никакъв предлог да не се допират хората наоколо, особено жените. Западноевропейските философи говорят за общества, в които хората се докосват. Може да се направи произволния извод, че използването на осезанието вместо словото е признак на по-ниска култура и възпитание, както в някои страни потупват но съответната ръка, за да покажат ляво и дясно, посочвайки пътя. Потупването, подхващането за ръка погрешно се счита от някои за знак на доброжелателност.

Един много възрастен българин от Аржентина, дошъл на посещение в родината, се скандализираше, че още на слизане от самолета, хората побутвали седемдесетгодишната му съпруга. Явно не ставало и дума за ревност.

По-скандален пример за такова доброжелателно докосване предоставя една фотография на българско официално лице на посещение във Ватикана, подхванало Светия отец под лакътя.

Когато се обръщаме към непознат за упътване, неучтиво и неясно е да запитаме само така: „Влакът за София“, защото може да означава „на кой коловоз“ или „в колко часа тръгва“. Необходимо е да се уточни въпросът и да се добави „моля“, „ако обичате“, „бихте ли“ и пр., без да се прекалява с формулите на учтивост.

ТЕЛЕФОНЕН РАЗГОВОР. Когато търсите някого по телефона, уверете се дали не сте на погрешен номер, представете се и кратко поставете въпроса. Ако започнете с неприятното „ало, кой?“, рискувате да чуete неприятни отговори и разговорът да продължи излишно. Да креснете само едно „Иванов?“ с въпросителна интонация е също така неучтиво. По-добре е да кажете името си, отколкото да отговорите с широко разпространеното у нас „един приятел“. Хубаво е да се усети кога от срещната страна е притеснена и бърза, за да не се задържа излишно.

По време на телефонен разговор не поддържайте друг разговор в стаята. Трябва да се говори ясно, нито тихо, нито прекалено високо.

Когато се звъни на вашия телефон, независимо дали у дома или на работа, редно е с вдигането на слушалката да отговорите „да, моля?“. Ако не търсят вас, не се провиквайте от място „Иване-е-е, за тебе е“, а оставете слушалката и идете да кажете на Иван, че го търсят по телефона. Ако него го няма, попитайте какво и от кого да му предадете.

Ако ви търсят у дома близки или далечни познати или непознати, не употребявайте началническото „кажете!“ или „кажи!“-това просто не е добър тон. Френското „слушам ви“ на български напомня за казарма. Англичаните имат израза „С какво мога да ви помогна?“, който е толкова употребяван че точният му смисъл е забравен. Започвайки с „моля“ или „как сте?“ разговорът трябва да се насочи към същността.

Когато нямате секретар и вдигате директен служебен телефон, прието е сами да назовете името и службата си и тогава да използвате „кажете“ или „слушам Ви“. Служебният телефон не трябва да се използва за частни и при това продължителни разговори. Когато сте на гости и ползвате с разрешение чуждия телефон, правете го с мярка и избягвайте разговори с провинцията или с чужбина. Когато ви помолят да ползват вашия телефон, услужете с готовност и се оттеглете от помещението, без да проявявате любопитство.

Не бива да се забравя, че по телефона се уреждат срещи, покани, изразява се благодарност за нещо дребно, но при по-важни проблеми, съболезнования или дълбока благодарност се отива лично или се изпраща писмо.

Когато се свързвате чрез секретар, не карайте отсрещната страна да ви чака и ако се налага, предложете да се обадите по-късно.

Класическо правило е при прекъсване на разговора да позвъни отново онзи, който пръв е потърсил и не търсещият, а търсеният да сложи любезно край на разговора. Не е редно търсещият да се опитва да го продължава безконечно. Ако ви се обаждат, а вие бързате, вежливо помолете да се чуе по-късно.

Не споделяйте важни лични проблеми по телефона. Записаният телефонен разговор може да послужи за доказателство в съда.

Разговорите от улична кабина трябва да бъдат още по-кратки.

Не бива да се звъни у хората по работа или за услуги сутрин рано, вечер късно или в празници. Както в отношенията си с хората, така и по телефона трябва да се стараем да бъдем приятни и да предизвикваме положителни емоции.

Френският драматург Саша Гитри бил известен сладкодумец и му приписвали следната реплика: „Боже, колко беше хубава ти онази вечер по телефона!“

ВИЗИТНИ КАРТИЧКИ. Освен името и професията или поста си, нежененият мъж може да пише във визитната си картичка както домашния, така и служебния си адрес.

Жененият мъж трябва да има два вида визитни картички – едната с

името и служебния адрес, а другата на името на г-н и г-жа Х с домашния им адрес.

Съществува изкушението чрез визитната си картичка човек да се представи за професор, директор и изобщо за по-важна личност.

Един български дипломат с ранг първи секретар при посолство, беше си подготвил визитки със следния текст: Х... У... Първи секретар на Народна република България.

Неомъжената жена вписва само името и презимето, но никога адреса си. Тя може да го добави на ръка за когото желае.

Омъжената жена може да ползва семейни картички, лични визитки без адрес и ако упражнява професия – картички с професионален адрес. На вдовиците е позволено да впишат домашния си адрес.

Визитните картички се използват при запознаване, когато трябва да се благодари за получено известие за сватба, кръщение, за подарък, за официална вечеря или в отговор на покана. Визитна картичка се оставя, когато в посещения дом е нямало никого.

Визитна картичка в пликче се поставя в букети и подаръци.

Важно е да се знае, че на нея могат да се добавят няколко думи, кратко писмо, но винаги в трето лице и без подпис.

Някога визитна картичка се е оставяла с подгънато ъгълче, за да не може да бъде използвана от друг, но тази практика е заменена с написването на нещо.

В дипломатията е прието за поздравления или благодарност върху визитката да се напише саморъчно и с молив.

ПОЩЕНСКИ КАРТИЧКИ трябва да се избират според получателя или онова, което изпращачът желае да му каже. Текстът трябва да е кратък и винаги с подпис.

ПОКАНИ. При официални случаи поканите се изпращат най-малко десет дни предварително с писмо или на специално напечатан картон.

За приятелски събирания поканата може да се отправи по телефона. Например: „Свободни ли сте да дойдете на вечеря в четвъртък 5 март?“. При липса на телефон – със саморъчно писъмце. Устната покана трябва да е изрична, за да бъде сигурна домакинята за датата, часа и броя на гостите. Поканата може да се потвърди още веднъж и на самия ден. Само много близки приятели могат да се поканят в същия ден без предизвестие.

Важно е да се знае, че писмени покани се изпращат само при официални случаи и се пишат в трето лице.

Не се канят едновременно хора, които са скарани, разведени или с

остро противоположни схващания.

На най-почетния гост, който се кани пръв и често датата на събитието зависи от него, се съобщават имената на другите гости.

Освен при делови обяд или вечеря, редно е съпругата (съпругът) да се кани заедно с поканеното лице.

На покана се отговаря незабавно: „приемам с удоволствие“, „съжалявам, имам поет ангажимент“ или „съжалявам, ще отсъствам“.

При двукратен отказ на покана може да се счита, че поканеният не желае да се отзове на поканата.

2. КУЛТУРА НА ПОВЕДЕНИЕТО НА ГОСТИ, В РЕСТОРАНТ И НА МАСАТА

ВИЗИТИ. В днешно време, освен в дипломатията, визитите за учтивост за празници, след сватба, при новопристигнал висш служител, а даже и за именни дни са вече рядкост. На гости се ходи „на чашка“ и добрият тон препоръчва да не се предлагат богати трапези, които задължават връщане на визитата по същия начин.

Основно правило е да не се правят посещения без покана, уговорка или телефонно обаждане, въпреки че има практика, въведена от американците да се прави „сюрпрайз парти“, т.е. сюрпризиране. Редно е да не се носят пакети, които не са предназначени за дома, който се посещава. На тръгване гостите чакат да им отворят вратата.

Ако случайно при служебна визита или визита в дом се забележи нещо нередно, добрият тон изисква да не се дава гласност на това.

По време на визита при министър-председателя един посланик задържа. Българският домакин тактично помоли преводачката да продължи да превежда, да повтори казаното и посланикът постепенно дойде на себе си.

В друг случай при него се яви гост с незакопчан панталон. Всички се направиха, че не виждат.

При официална визита е добре да се внимава за името на госта.

Наш държавник, уверявайки френския посланик Мишел Фонтен, че ние сме възпитани в духа на френската литература, многократно го прекръсти на г-н Лафонтен.

На тръгване гостите чакат да им се отвори вратата.

Понякога и това не помага:

На аудиенция при Жискара д'Естен, след обичайните 30 минути, служители в ливреи отвориха широко вратите на кабинета му. Това не попречи на българския гост да продължи обстойно мисълта си, но и на домакина любезно да го изслуша.

Излишно е да се напомня, че в служебни срещи не е редно да се уреждат лични въпроси.

ПРИЕМИ, ОБЕДИ, ВЕЧЕРИ, КОКТЕЙЛИ. Домакинът отправя поканата достатъчно рано и определя разумни часове (12.30 – 13 ч. за обяд, 18.00 – 18.30 ч. за прием, 19.00 – 19.30 ч. за „чашка“ аперитив, 20.00 – 20.30 ч. за вечеря). Когато се каже: „Елате към осем“, това

означава осем без четвърт. Закъснелите винаги се извиняват.

Приятно е на гости в дом да се занесе букет цветя или бутилка, особено първия път. На официален обяд или вечеря не се носи нищо.

Обядът може да бъде интимен, празничен, делови и официален.

На интимен обяд или вечеря се кани един или двама. В този случай покривката трябва да е безупречна, както и сервирането. Обикновеното меню се обогатява с още едно блюдо. Ако сервира домакинята, тя поставя съда с яденето в средата на масата, сяда и предлага на гостите като започва от по-старшия.

На обяд за семеен празник гостите са много, менюто е специално за случая, масата е украсена с цветя, а за сервирането помагат външни лица или по-млади членове от семейството.

На делови или официален обяд се кани обикновено в ресторант. В този случай предварително се избира заведението и се запазва маса. Уместно е да се предупредят гостите какъв ще е ресторантът, за да знаят как да се облекат.

Придружен от дама, мъжът влиза пръв. Когато са двама мъже, пръв влиза канещият. Същото е при жените. Когато двойките са няколко, пръв влиза мъжът, който кани, след него дамите и накрая мъжете. Канещият има грижа за всичко. Когато му посочат масата, той дава път на дамите да седнат на местата, от които се открива най-добра гледка. Обикновено дрехите се дават на гардероб след настаняването. Мъжът подава шапката си, която до този момент е държал в ръка, палтото и чадъра си. Дамата прави същото, но ако реши, че и е студено и остане наметната, особено ако е с деколтирана рокля или с кожено палто, това ще е напълно в реда на нещата.

Менюто се избира грижливо, сервитьорът се разпитва, но не се принуждава да чака дълго. Канещият прави поръчката на ястията и вината. Ако забележи, че гостите му се колебаят да поръчат по-скъпи ястия, сам им ги предлага. Ако ресторантът е битов, гостите се доверяват на вкуса на своя амфитрион.

В луксозен ресторант сервитьорът бди всичко да е наред. В противен случай, този който кани, трябва да се грижи за гостите си.

Сметката се урежда дискретно. Листчето е поставено в кърпата, но преди да се плати е редно сметката да се провери и спокойно да се обърне внимание на сервитьора, ако има грешка. Банкнотите се поставят в сгънатата кърпа, а след рестоето се оставя бакшиш. Никога не бива да се коментират цените на ястията и сметката с гостите или пред тях. Добре е канещият да се е осведомил предварително за цените.

Официалният обяд или вечеря в дома на домакините изисква много внимание и грижа както за менюто, подредбата на дома, аперитива, масата, нареждането на гостите, така също и за разговора на трапезата. За официален обяд или вечеря мястото на всеки гост се определя с картонче, поставено между чинията и чашата. Картончето може да е с декорация.

Практиката на френското министерство на външните работи е картончетата да се пишат на ръка.

В дома местата на гостите се посочват от домакинята. Избрала (или приготвила) менюто, тя знае за кои от ястията да отправя по-настойчиви покани.

Още с пристигането си всеки гост се представя от домакинята на останалите и се настанява да седне. След малко домакинят предлага аперитив – уиски, вермут с лед, с газирана или негазирана вода, сокове придружени със соленки, ядки, маслини, чипс, дребни сандвичи.

При обикновена визита не бива да се бърза с почерпката, за да не си помисли гостът, че искат да го отпратят бързо. Добре е да не му налагаме да играе с нас любимите ни карти, табла и пр., тъй като това може да му е неприятно. Не трябва да го забавяваме със семейния албум и да не ставаме преди него, макар да е казал: „време е да тръгвам“.

Гостът сам избира напитка от предложените, но преди да отпие, изчаква да види дали е сервирано на всеки. Освен „наздраве“, може да се отбележи и специално случаят, по който са събрани гостите.

Ако поканата не е само за аперитив, след известно време гостите се канят на масата и домакинята им посочва местата. Ако масата е правоъгълна, домакините са разположени един срещу друг в средата на дългата страна. Почетните места са за дамата отдясно на домакина, а за мъжа – отляво на домакинята. Съществува и английски обичай домакинят и домакинята да седнат в двата срещуположни тесни края на правоъгълната маса, а редът на почетните места е същият. Ако гостите са разпределени на няколко маси в едно и също или в отделни помещения, домакинят и домакинята сядат на отделни маси.

Когато масата е във форма на буква П (за големи банкети, сватби и пр.), почетна е външната напречна страна. При такива случаи трябва винаги да се изготви план на масата и гостите да могат да се запознаят предварително с него. При подреждането на масата се редуват мъже и жени. Семейните двойки се разделят, освен ако са младоженци.

На посочените места на трапезата дамите сядат първи, а мъжете изчакват и сядат, когато всички са настанени. Не се започва с яденето

преди да е сервирано на всички. При сядането всеки кимва на съседа си. Ако се случат непознати, представят се взаимно сами.

Супа, напитки и кафе се поднасят отляво, а блюда и цигаритодясно.

Цветята на масата не бива да са високи, за да не пречат на сътрапезниците да се виждат.

Виллицата е от лявата страна на чинията, извитата ѝ страна се опира на масата.

Супената лъжица е вдясно.

Десертната лъжичка е от горната страна на чинията.

Ножът-вляво от лъжицата, острието сочи към чинията.

Десертният нож е поставен между чинията и лъжичката за десерт, с насочено острие към чинията.

Лъжичките за десерт могат да не се нареждат, а да се дават едновременно с десерта.

Когато обядът или вечерята са официални, приборите се сменят след всяко ястие и са подредени по реда на сервираните блюда. Добре е да се внимава кога да се оставят в чинията, за да бъдат отнесени или да се оставят на масата, ако не се предвижда смяна.

Сяда се тихо, близо до масата на целия стол, а не на крайчеца. Гърбът трябва да е добре изправен, стойката леко наведена напред, ръцете прибрани и само китките се опират на масата.

Салфетката се поставя на коленете още преди сервирането. С нея устните леко се потупват, а не се бършат. След употреба салфетката се оставя настрана смачкана. За плодовете може да има и книжна салфетка.

През масата никои не се протяга, а вежливо моли съседа си да му подаде нужното.

Супа се предлага само веднъж. Всички останали блюда-по два пъти. Гарнитурите към печеното се предлагат отделно.

Яде се безшумно, със затворена уста, без да се избързва и изпреварват останалите. Залъците трябва да са малки. Не се правят трохи, а още повече топчета от хляб.

Месото се яде с виллица и нож, като се отрязва парче по парче. Не е правилно да се нарязва отначало цялото парче като на децата. Ножът и виллицата не се прехвърлят от ръка на ръка. Англичани и американци не спазват това правило.

Не се критикува яденето, нито сътрапезниците, нито обслужващите. Всеки трябва да гледа в собствената си чиния.

Когато се яде, не се разговаря и когато се разговаря, не се дъвчи. Внимава се с казаното да не се отнеме апетитът на сътрапезниците.

На официална вечеря наш министър седи до млада и красива дама, съпруга на зам. министър на външните работи на чужда страна. Когато сервираат рибата, той се обръща към очарователната си съседка, взема ножа и казва на преводачката: „Кажй й, че риба и жена се цепи през гърба“.

На масата е невъзпитано да чистим зъбите си чрез всмукване или с клечка, да поправяме грима си, да оставяме мазни петна от червило по чашите. Чашите се хващат за столчето с дясната ръка. Те се напълват с вино 3/4 до 4/5 от чашата, без да се вдига от масата. Коняк се сипва на самото дъно. Бутилката се накланя направо, а не наопъки. За наливане на шампанско чашата се вдига. Неопразнена чаша не се долива и не се настоява прекалено. Ако не искате да ви наливат вино, благодарете и кажете, че ви е достатъчно. Когато отказвате, не покривайте в никакъв случай чашата си с ръка. Дамата не си позволява да покрива с ръка чашата на съпруга си и не бива да си налива сама.

Редът на напитките зависи от блюдата и от обичаите на страната. При интимен обяд или вечеря едно добро вино е достатъчно. При празник или официален случай, докато в Източна Европа се започва със силен алкохол (ракия, водка) и се преминава към вината, във Франция след аперитива, който обикновено се разрежда с вода или лед, към предястията често се предлага сладко вино, после с рибата сухо бяло вино, с печеното-червено и със сирената отново червено. С десерта се поднася шампанско, а след кафето – коняк. При повече ястия могат да се сервират две бели и две червени вина, като се върви от по-слабото към по-силното, по-старото и по-скъпото вино. Ако домакинят сервира, бутилките могат да се поставят на масата, но ако има сервитьор, те се държат в специална кошничка в десния край на масата.

Добър тон е вместо да се сменят вината, цялата вечер да премине с шампанско, държано в кофичка с лед. Белите вина се поднасят студени, червените – „шамбрирани“, т.е. на стайна температура, на която трябва да са държани няколко часа предварително и в никакъв случай затоплени. Бутилките се отпушват два часа преди консумация. Тост вдига домакинят. Ако иска да изрази специално внимание към някого, изправя се и се обръща към него. Този за чието здраве се пие, отпива от виното, като благодарно кима с глава към всеки. Тостът трябва да е кратък.

Англичаните препоръчват три правила за един добър тост:
„Стани прав, говори високо и ... си затвори устата!“

Ако се пие наздравица за домакина, не бива да се забравя и домакинята. Ако домакинът вдигне тост за присъстваща дама, редно е в продължение на вечерта да направи това и за останалите дами. Тъй като се предполага, че при наздравица чашата се изпива до дъно, прието е тостовете да се произнасят, когато е сервирана по-лека напитка. Обикновено това се прави при шампанското.

След отпиването на глътка отново се поглежда към избрания гост. Гост не бива да вдига тост за друг гост и не бива да измества домакините в ръководството на трапезата. Чуването с протягане през масата не се препоръчва. С бира, както и с безалкохолни напитки чашите не се чукат. Ако се пие за „здраве“, чашите се вдигат и жестът се съпровожда с кимане с глава. Когато се пие, не се говори, а когато се говори, чашата се оставя. Отпива се на малки глътки.

Когато обядът или вечерята привърши, домакинята кани гостите да преминат от трапезарията в гостната, или да се преместят на креслата в другия край на хола за кафето, ако не е било сервирано на масата. Учително е по-удобните места да се предложат на дамите. Едва тогава може да се пуши и то с разрешение, ако няма специален салон за пушене.

Най-елегантно е огън за цигара да се поднесе със свещ. Когато се сервират пури, те не трябва да са наредени плътно една до друга (не се поднасят в кутия, от която не е взета нито една пура), така че при вземането да не се докосва частта, която се допира до устните. Всеки сам си запалва пурата, но преди това със специално ножче отрязва върха ѝ (не го отхапва и изплюва като в каубойските филми). Преди първото вдишване на запалената пура пъстрият бандерол на пурата трябва да се махне.

Трябва да се знае, че цигара и пура се държат с показалеца и средния пръст, а не с показалеца и палеца. Цигарата се загасва навреме. Пожълтелите пръсти показват, че пушачът я държи неправилно. Запаленият връх на цигарата трябва да бъде по-високо от срещуположния ѝ край. Цигарата не се тръска и не се пали от цигара. Пепелта не се ръси навсякъде, а за да се угаси не се натиска няколко пъти, защото мирише повече. Наръчниците за добри маниери сочат местата, където не се пуши. Днес навсякъде но света съветват да не се пуши изобщо, рекламите за цигари са забранени и все повече са местата, където пушенето е изключено, макар забраната да е изразена учтиво.

Освен кафе, на гостите може да се предложи чай или запарки от билки. След като се разбърка захарта, лъжичката се изважда и се оставя в чинийката. Когато се пие кафе или чай далеч от масата, с лявата ръка

се държи чинийката, а с дясната чашката за дръжката.

Гостите не бива да си тръгват веднага след последната хапка. В случай, че наистина се налага, те поднасят извинения. След кафето и коняка също не бива да се задържат дълго.

След втората покана за „дигестив“, т.е. чашка силен алкохол за храносмилане като коняк, стара крушова ракия, или ликьор за дамите, ако домакините започнат да предлагат разхладителни безалкохолни напитки, гостите трябва да разберат, че отдавна е било време да си тръгнат.

Добрият тон изисква на тръгване гостите да благодарят за „чудесно прекараната вечер, в толкова приятна компания“ и пр., а не да изтъкват, че са преяли.

По-голям брой гости могат да се поканят на коктейл след 17 ч., обикновено от 18 до 20 ч. Поканите се изпращат десет дни предварително, а когато коктейлът е делови, дори три седмици по-рано. Отговор на поканата не се очаква. При пристигане и тръгване се поздравяват само домакините. Не е проява на добър тон поканените да се застояват след позволения час, както и да се интересуват само от бюфета. Важно правило на прием и коктейл е, каквото и да се консумира, едната ръка да е свободна.

Когато коктейлът е в градина, наричат го „гарден-парти“.

„Лънч“ е коктейл по обяд с богат бюфет, при който всеки сам пълни чинията си. Необходими за тази цел са тук-там малки маси за удобство. Добър е бюфетът, когато на всяка голяма маса са подредени удобно в края плата и купи с красиво украсени вкусни хапки, соленки, печени бадеми, фъстъци и пр., петифури, торти. Всичко трябва да е с размер на хапка, за да се избегне неудобството гостите да се окажат с коричка хляб в ръката или с препълнена уста, когато трябва да се запознаят с някого.

Прието е поканените да започнат да си отиват след като са си тръгнали най-почетните гости. Домакините се стараят да правят компания на почетните гости и да им благодарят, че са дошли, едва когато ги изпращат.

След като разговарял дълго с един почетен гост, при това маршал, един посланик поръчал на съветника си да му прави компания известно време, за да може сам да изрази уважение и към другите почетни гости. Съветникът с пълна още уста и с чаша в ръка гордо упражнил знанията си на местния език, за да побърза да благодари на маршала, че е дошъл.

Маршалът се изчервил до уши и незабавно си тръгнал.

На чай или „файф а клок“ (пет часа) се събират обикновено дами, защото в пет часа след обяд мъжете са на работа. Всъщност това е една следобедна закуска за възрастни, пристига се след 16.30 ч. и не се остава след 18.00 ч. Не се носят нито цветя, нито подаръци. Чаят с лимон или кафето с мляко се сервират по желание на голяма маса или малки масички заедно със сухи сладки, сладкиши, петифури, торти и пр. Обичай е да се извадят най-хубавите сервизи и сребърните прибори.

НЯКОИ ПРАВИЛА ЗА ЯДЕНЕТО НА РАЗЛИЧНИ ХРАНИ. Агнешката главичка се разтваря с ръце, след като е била поднесена разцепена, но мозъкът и езикът се ядат с вилица.

Раците се хващат с лявата ръка отпред, а с дясната се разкъсват на парчета. Шийката, клещите и крачетата се изсмукват. Яде се само бялото месо. Меките и зеленикавите части от тялото не се ядат. На официални места се дават специални прибори за раци, с които трябва да се манипулира умело, за да не се напръска със сок съседа. Най-лесно и безопасно се отделя месото от опашката. Остатъците се слагат не в собствената, а в отделна чиния. След ядене на раци в ресторант, от лявата страна на всеки гост се поднася купа с хладка вода с лимон върху чинийката. В нея пръстите се изплакват добре и се избърсват след това със салфетката. При домашни условия няма това изискване.

Ако са сервирани без черупки, охлювите се ядат забодени със специални вилички. С лъжичка може да се изяде сосът им. Ако са приготвени с черупките, с лявата ръка се хващат с щипците, а с дясната посредством виличка за охлюви се изважда месото. Сосът се абсорбира с щипците, налива се в лъжичката и се консумира.

Хайвер може да се яде намазан на филийка предварително или сервиран в чинията. Ако намазаната филийка е препечена, реже се с нож и вилица. На царска трапеза чер хайвер може да се яде и само с лъжичка, поръсен с чер пипер.

Рохко яйце се яде в чашка и с лъжичка, а при липса на чашка за яйце се изсипва в чинийка и се яде с лъжичка.

На масата винаги трябва да има вода, а не да се предлага направо вино. В случай, че липсва вода или сладка безалкохолна напитка, гостът може да си поиска. В някои страни е прието още при сядането на клиента в ресторант да му поднесат вода.

Хлябът не се отхапва направо от филията, а се отчупва залък по залък.

Маслото се взема по малко от масленика и се поставя в специална чинийка вляво или в левия ъгъл на голямата чиния. Ако на масата домакинята е пропуснала да сложи масло, проява на добър тон е да не се иска.

Поднесено на дървено плато преди десерта, сиренето се взема само с малък нож в дясната ръка и се поставя на хапка хляб, държана с лявата. Французите се считат за най-добри специалисти по сирената, които в тяхната страна са 300 вида.

Зелената салата в много страни се поднася накрая, предлага се само веднъж, яде се в нова чиния и с нови прибори.

Едничката зелена дръжчица на репичките, които се сервират като ордьовър с масло и хляб, се оставя в края на чинията.

Мед, сладко и конфитюр се вземат от купичката с дадената към тях лъжичка и се слагат в собствената специална или обикновена чинийка.

Ябълки и круши се разделят на четири и след това се белят. Ядат се с ръка. Не се белят на ленти. Ако се споделят, на другия трябва да се даде половинката с дръжката.

Прасковите се белят с нож и се ядат с вилица.

Зарзали, кайсии, череша, сливи се ядат с ръка.

Кокалчета, костици и костилки се плюят в лъжицата или вилицата и се оставят в края на чинията.

У дома резенът диня или пъпеш се реже успоредно на кората и после парче по парче. С вилицата се държи парчето, а с ножа се чистят семките. На половина като предястие се яде с лъжица. На официална маса динята, пъпешът и папаята се поднасят нарязани на малки парчета.

Гроздето се предлага на дребни чепки и зърната се ядат с ръка.

Портокалът се взема в лявата ръка и кората му се срязва надълго на 6 – 8 резена като звезда, обелва се и се разделя на резени с нож. За предпочитане е да е сребърен. Стоманата придава лош вкус на портокала. Предлага се само цели резенчета.

Грейпфрутът се срязва напреко на две. С остър нож се прорязва край кората отвътре и през кожичките. Сервира се по половинка, поръсен със захар на вкус и се яде с лъжичка. Предлага се на закуска или като ордьовър, а не като десерт. За десерт може да се включи изчистен в плодова салата.

Ягоди и малини се сервират в индивидуални чинийки със захар и сметана или със сладолед, като се ядат с чаена лъжичка.

Бананът се срязва на върха и се полуобелва, за да се яде.

Ананасът се очиства и се разрязва на резени на масата, за да се

почувства ароматът му. Резените се нареждат в кръг. Яде се с нож и вилица за плодове.

Когато се вдига чаша за пиене, лакетът трябва да е прилепен до тялото.

Преди и след глътка се избърсва устата.

Не се пие с пълна уста.

В момента в който се пие и не се яде, ножът и вилицата се поставят в чинията успоредно.

Добрият тон изисква при наздравича чашата да се вдигне и сътрапезниците да се погледнат в очите, но не и да чукат чашите си.

Когато с шампанското са сервирани бишкоти, позволено е да се топват. Шампанското се сервира изстудено, но не и ледено. Някои разбъркват с дървено чукче чашата си, за да се разгазира.

Консоме е бистър бульон от телешко месо, сервирано в чаши с две дръжки върху чинийка и с лъжичка. Консумира се студено или топло. Ако се сервира след ордьовъра, каквато е най-честата практика, трябва да е студено.

МАНИЕР НА ПОВЕДЕНИЕ. Важен елемент, по който се съди за човека, е както походката му, така и начинът му на сядане и стоене. По тях могат да се правят догадки за националността, произхода и професията му. Например всички, които са завършили някои военни академии имат еднаква походка. Като правило те стъпват изправени и стегнати, с ръце прилепнали до тялото, а не размахани.

Походката трябва да е без клатушкане. Само моряците имат такава походка, която е резултат от необходимостта да се пази равновесие на кораб. Жената трябва да стъпва грациозно, без прекалени поклащания. За хубава походка обувките трябва да бъдат с токове, но не прекалено високи. Препоръчва се ходене с изправен гръб, но когато се седи гръбът също трябва да бъде изправен.

Някога учителите и родителите поставяли гумичка на главата на децата, за да свикнат да пишат с изправен гръб и без да се навеждат.

На кратка визита се сяда почти на ръба на стола, без облягане и отпускане. На трапезата обаче столът се заема изцяло и гръбът се опира на облегалото. Навсякъде, дори у дома е редно да не свикваме да седим отпуснати, изгърбени или в изкривени пози. Някога в България и в Отоманската империя кръстосването на крака пред уважаван човек се е считало за особено неучтиво и даже обидно. В някои среди такава поза все още е неприемлива за жените. Разкрачената поза дори и в панталон е грозна.

Образец за добра поза по всички правила на възпитанието предложи Маргарет Тачър при първото си интервю пред съветската телевизия, което и българската публика може да наблюдава: с прибрани и покрити от роклята колене и стиснати в полата ръце, с изправен гръб, леко вдигната глава и с усмивка.

От книгата на придворната г-жа Станчова може да се научи, че някога в двора на цар Фердинанд добрият тон не е разрешавал на неомъжена жена да седне на диван или канапе поради презумпцията, че до нея можел да седне мъж. Неомъжената млада жена трябвало да сяда винаги на стол.

Колкото и да е удобно, поставянето на краката върху ниска масичка е неспоредително.

В първите години след войната американски дипломат, който бил на посещение в Министерството на външните работи, сложил краката си на масичката. Българският дипломат веднага качил там своите.

Събуването на обувките пред вратата е навик на хора, живяли на село в кал и сред добитък. В мръсния град за домакинята също би било приятно, ако членовете на семейството и гостите се събуваха, но събуването не е прието. Редно е хората да не влизат в дом с мръсни и кални обувки и дрехи.

Един балкански дипломат бил поканен на вечеря у известен френски писател. Тъй като навън валил обилен дъжд, той понечил в антрето да събуе мокрите си обувки. Помислила, че може и да се съблече, домакинята едва го удържала.

ТАНЦИ. Който може и обича да танцува, трябва преди всичко да е в много чист и приличен външен вид, за да покани на танц. Няма възрастова граница за танцуването, ако човек е във форма и танцува прилично. Мъжът кани първо своята дама, после домакинята и след това останалите. От една и съща маса мъжът трябва да покани съпругата на приятеля, колегата или началника си. Приела поканата, дамата благодари с кимване и се насочва първа към дансинга, оставила чантата си на масата. По време на танца не се подсвирква, тананика или отмерва такта, а се води незначителен разговор. Не се блъскат другите двойки. Ако

това стане, извинява се само кавалерът. Накрая той аплодира, за да покаже, че желае още един танц. Дамата дава съгласие, че е готова за нов танц, като остава на дансинга докато той започне. След танца кавалерът завежда дамата до мястото ѝ, благодари ѝ с лек поклон, а тя му отговаря само с усмивка. Веднъж отказала на някого танц, дамата не бива да приема да танцува през цялата вечер.

БАКШИШ. До неотдавна се смяташе, че бакшишът обижда човека. По този въпрос мненията са различни, но трябва да се знае, че в повечето европейски страни този въпрос е регламентиран. В кафенета и ресторанти на касовата бележка е вписано дали е включен бакшиш от 12 или 15 процента. Когато не е включен, клиентът е длъжен да го прибави към стойността на консумацията. В киносалоните задължителният бакшиш на разпоредителя е 10 на сто от цената на билета. Във фризьорските салони е по желание.

Този, който не дава достатъчно бакшиш, е провинциалист, който дава прекалено голям, е американец, а само истинският парижанин знае да даде точно колкото трябва – твърдят французите. В киносалоните в Париж разпоредителите щипят онези, които не им дават полагаемия им се бакшиш.

Друга практика, широко разпространена в Западна Европа и Америка, а преди войната и в България е за Нова година да се дава определена сума на портиера на жилищната сграда, на домашната прислужница, на пощальона и на бок-лукчиите.

РАЗГОВОР. Изкуството да се разговаря не се научава чрез непознати правила, нито наведнъж, а е комплекс от възпитание, култура, такт, чувство за хумор и още много други неща. Но все пак съществуват някои правила:

Гледайте събеседника в очите! В далечни времена учтивостта е изисквала погледът да е сведен надолу. Днес е обратното.

Искате ли насрещната страна да ви слуша? Говорете и за нея. Или за тема, която ще я заинтересува.

Не се хвалете и не се оплаквайте постоянно.

Не се старайте да изглеждате блестящи в разговора и не монополизирайте вниманието на присъстващите през цялото време с безконечни разкази.

Ако темата на разговора е наистина от вашата специалност, намесете се без да четете лекция и без да чакате събеседника да сгреша, за да го поправите назидателно.

При спор умейте да не се съгласявате като изслушвате докрай

другата страна, може би тя ще се коригира. Вместо да придобивате обиден вид, кажете: „извинете, аз съм на друго мнение“, „простете, но аз не мисля така“ или „струва ми се, че точно по този въпрос ...“ и т.н.

Разширете речника си чрез прочит на книги от добри автори, за да не се ограничавате само с тесните си професионални или технически познания.

В американските университети през първата година се полага писмен изпит но аргументирано изразяване на съгласие или несъгласие с дадена тема. В Европа такава задача могат да дадат преподаватели в горните класове на средните училища. Невежливо е да изразяваме отношението си с междуметията „аха“, „охо“, „хм“, и т.н. Старайте се да не употребявате думи-паразити като „вижте“, „такова“, „значи“, „нали“ ..., както и прекалено много научни термини, чужди думи, жаргон и избягвайте парливите въпроси от областта на политиката, религията.

Не говорете за другите в тяхно отсъствие, не са оплаквайте за пари, не критикувайте професия, съсловие и пр. в присъствие на негови представители. Когато говорите за някого, назовете го с името му, а не с „тоя“, „онзи“, „онази“. Най-добре е да се разговаря за дребни събития от личния живот, спорт, спектакли, изкуство, пътешествия, коли, курорт, литература.

Широка култура и ерудиция се показват само на лекция. В останалите случаи с култура и ерудиция можете да блеснете, но не бива да заслепявате. Истинската култура като истинското благородство е дискретна.

Не бива да се прекъсва или надвиква събеседникът и главно да не се мушка с лакет в ребрата, за да му се привлече вниманието.

При голям брой гости се препоръчва разговорът да се води на групи най-много от 4 – 5 души.

3. МОДА И ОБЛЕКЛО

ОБЛЕКЛОТО зависи от възрастта на лицето и от мястото, където работи. На работа една жена, независимо дали е омъжена или не, е най-елегантна в костюм, блуза или пуловер, с брошка или колие, спортна пола, без шапка и без дълбоко деколте или прилепнала мини пола. Тя не трябва да е небрежно облечена, но и прекалено нагласена.

Работното облекло зависи от вида и мястото на работата. Мъжете трябва да са винаги избърснати и подстригани, с костюм и подходяща вратовръзка. За по-младите са приети и ярките цветове.

Следобедното облекло се носи през втората половина на деня за коктейл и концерт. Като следобеден тоалет мъжете носят тъмен костюм, едноцветна риза, дискретна вратовръзка и обувки с тънки подметки. Току-що избърснатият мъж винаги изглежда по-добре.

Жената може да облече елегантен костюм или лека рокля с манто в комбинация, непременно елегантни обувки, накити и малка чанта. Добре е ако прическата не е току-що излязла от ръцете на фризьора.

Ръцете играят голяма роля. Грижливо поддържана и чиста ръка, макар и некрасива, винаги е приятна. Изгрисаните нокти показват нервност и неуравновесеност. Незапетите ръце трябва да се държат спокойно на едно място, без да се мачкат, да се играе с пръстите, да се поставят пред устата или непрекъснато да се докосва събеседникът. При разговор не е красиво да се помага с тях при изразяване на мисълта. Докато се разговаря, ръцете не трябва да си играят с пръстен, колие, вилица, солница и пр. При вдигане на чаша да не се вдига малкият пръст. Не е прилично да се държат постоянно в джобовете и да си играят с тяхното съдържание. Ако се налага кихане, кашляне, прозяване, трябва да се направи дискретно. Ако в такъв момент сте на масата, няма нужда да се обръщате настрана, с това повече ще привлечете вниманието върху себе си. Гръмкият смях също не говори за добро възпитание.

Вечерното облекло с дълга рокля и тъмен официален костюм или смокинг, изискването за които се посочва изрично в поканата, е подходящо за гала-концерт и гала оперен спектакъл. При посещение на театър и опера вече няма изискване за вечерно облекло. С дълга рокля и смокинг не се ходи по улицата.

В страните на Западна Европа на конни състезания „Гран при“ по традиция публиката е много елегантна. Могат да се срещнат мъже във

фрак и дами с шапка и дрехи от ревютата на прочути модни къщи.

Когато се приемат гости у дома на визита, обяд или вечеря, домакините се обличат празнично, но не много официално, за да не засенчат гостите с тоалета си, с което изразяват почитта си към тях.

Дневното облекло, наречено на френски „за града“ за жените означава костюм или рокля, но трябва да се подчертае, че изискаността му се проявява в качеството на плата и кройката, хармонията на цветовете, аксесоарите и бижутата. Ръкавиците отдавна не са задължителни, а просто необходими през зимата.

Според кралския протокол при посещение дамите, облечени в рокля или костюм с къси ръкави, трябва да носят ръкавици до лактите. От стари времена е останало схващането, че не е учтиво една жена да се явява с голи ръце, т.е. с къси ръкави в църква, на съд или пред някоя много строга институция. Който носи ръкавици трябва да ги сваля, когато иска да покаже уважение. Свалят се също преди да се влезе в дом, в ресторант, в католическа църква, при слагане на пръстените на венчалния обред и на трапезата.

За мъжете следобедният костюм не е тъмен, а най-често в комбинация от сако тип „блейзер“ със сив панталон.

С приближаването на вечерта дрехата става по-официална, но все пак чувството за мярка е основно, за да не се срещнат на чай една жена в рокля с гол гръб с друга по домашно плетена жилетка (примерът е действителен).

Ако носите скъпо кожено палто, можете при сядане да го повдигнете дискретно.

Съществува старо правило, според което една красива жена няма защо да носи ярки цветове и не трябва да има на себе си повече от три цвята. Днес диктатът на модата е различен и повечето се стараят да му се подчиняват. Да се следва модата стриктно или да се пренебрегва видимо и нарочно е също неспоредителна крайност. Един голям френски моделиер е казал: „Модното? Модното е това, което се демодира“. Умението на една жена да бъде елегантна може да се придобие с възрастта и така тя да компенсира другите загуби. По-скъпите бижута и кожи са нещо като обезщетение за отминалата младост. По време на войните бедните майки утешаваха дъщерите си с поговорката „хубавият кон и под скъсан чул се вижда“.

Стегнатото, чистото и празничното облекло, както и поддържането на косата, лицето, ноктите и пр. са проява на уважение не само към себе си, но и към околните. Това важи особено за по-възрастните, които

трябва да прибавят грижата за вида си към очарованието на познанията и опита си.

Не е излишно да се припомни, че като се стараят да се подмладят с модни тоалети и много грим, някои жени изглеждат още по-стари поради контраста. Когато стана модно да се носят много къси поли, известната френска моделиерка Коко Шанел каза: „Няма да изглеждаш по-млада като покажеш едно старо коляно“. Чувството за мярка, такт и добрият тон също стават „демоде“ в определени моменти от историята на човечеството, но много бързо възвръщат своята стойност. В периоди на криза те са чести, стремежът е към предизвикателство и разчупване на нормите. А и всяко ново поколение има своя мода, която до известна степен е връщане на старата мода, но вече обновена.

Чрез облеклото може да се изрази уважение и към по-висшестоящите, които придружаваме. Когато те са високопоставени личности, с такъв един жест можем да ги спечелим.

На тръгване от България иранската шахиня Фарах слиза по стълбите на двореца Враня, облечена по последна парижка мода с рокля от пъстро имприме и бяло сако. Съпругата на министъра на външните работи, която я чака в подножието на стълбището по някаква случайност също е облечена с импримяна рокля и бяло сако. Но тя реагира моментално, като съблича самото и го мята на ръка. Тази дама има счупване на гръбначния стълб при автомобилна катастрофа и въпреки че на летището духа силен вятър, тя не облича самото си, за да бъде шахинята единствена в такъв тоалет.

Беше време, когато във Франция по внушение на президента Помпиду директорът на Протокола предупреждавал, че в „Елисейския дворец панталонът все още не е дреха за дамите“. Сега официалният копринен панталон е нещо обичайно, но все още не и „topless“ (без горна част).

ОРДЕНИТЕ се носят само при официални случаи и за предпочитане е да не бият много на очи. Не се слагат върху палто и в чужбина не се носят.

ПАРФЮМЪТ е частица от личността и затова изборът му е деликатен. Правило е: По-добре качествена тоалетна вода, отколкото посредствен парфюм. Не бива да се забравя, че човек свиква със собствената си миризма и лесно може да прекали с парфюмирането. И разбира се, погрешно е парфюмът на роклята да е един, а на мантото – друг. Излишно е

да се напомня, че преди да се сложи парфюм, наложително е измиване и употреба на дезодорант. Без да се препоръчват различни парфюми, добре е да се знае, че на светла и изящна жена отива лек, нежен парфюм, а на тъмна и темпераментна – парфюм с по-силен и по-остър аромат. През лятото не бива да се поставя парфюм върху изложена на слънце кожа, защото се получават петна. Най-добре е той да се слага на косите или на вътрешната страна на дреха.

ТРАУРЪТ все по-рядко се спазва. В България най-честата практика, наложена в градовете, е черна лентичка или черно фишу, което се носи в продължение само на няколко седмици. Добре е да се познаят и старите правила.

Вдовицата спазва дълбок траур една година, траур – три месеца и полутраур – три месеца.

Вдовецът спазва дълбок траур девет месеца, траур – три месеца и полутраур – три месеца.

Родителите и децата спазват дълбок траур девет месеца, траур – три месеца и полутраур – шест седмици.

Дядо, баба, внуци, снахи, девери спазват дълбок траур три месеца, траур – три месеца и полутраур – три месеца.

Чичо и леля спазват траур три месеца и полутраур също три месеца.

4. СЕМЕЙНИ ПРАЗНИЦИ И ПОДАРЪЦИ

ЦВЕТЯ се подаряват на всеки семеен празник. На гости, на обяд или нечера у близки гостът носи цветя и ги поднася лично на домакинята, която веднага ги слага във ваза. В някои страни е прието самият гост да развие хартията пред домакинята преди да ѝ ги поднесе.

Когато ви поднесат цветя, не казвайте „нямаше нужда“ или „защо сте се охарчили“, а се зарадвайте искрено, възхитете им се. Ако се носи букет на официален обяд или вечеря, връчва се на прислужницата, която отваря вратата. По-добре е обаче букетът да бъде изпратен по „хоп“ няколко часа по-рано. Домакинята благодари чак когато види цветята подредени във вазата. На дама или началник букет цветя се изпращат няколко часа преди обяда или вечерята. Домакинята ги нарежда във ваза така, че гостът да ги види.

Изискването стръковете цветя в букета да са нечетно число (у нас четният брой стръкове е само за погребенис и панахида) не е валидно навсякъде в Европа.

Всяко цвете има символично значение. Дори когато то не е известно, добре е да се внимава поне в цвета. Изборът на цветята зависи и от това на кого се подаряват и отношението с дадения човек. Цветята се изпращат като благодарност за направена услуга, след покана за вечеря, за поздравление при лично събитие, на артистка, изпълнителка в премиера, на родилка, на леко болен у дома (в този случай цветята трябва да бъдат без силен аромат).

При смърт се изпращат живи цветя в дома на починалия преди церемонията на погребението.

Цветя се изпращат и без случай на любима, съпруга, учителка, възрастна роднина.

Жена може да изпрати цветя само на много по-възрастен мъж от нея. На майка си не бива да изпращате за рождения ѝ ден само цветя без друг подарък, защото това ще означава, че не сте се подготвили навреме.

ЕЗИКЪТ НА ЦВЕТЯТА

АКАЦИЯ бяла – платонична любов

АКАЦИЯ лилава – елегантност

АЛОЕ – горчивина
АМАРИЛИС – гордост
АСТРА – задни мисли
АЛЕНО МУШКАТО – глупост
АНЕМОНИЯ – изоставяне
БАДЕМОВ ЦВЯТ – глупост
БОСИЛЕК – омраза
БОЖУР – срам
БОДИЛ – строгост
БРАШЛЯН – приятелство
БЯЛ ЖАСМИН – любезност
ВЕРОНИКА – вярност
ВЪРБИНКА – очарование
ВИОЛЕТКА – скромност
ВИОЛЕТКА бяла – свян
ГЕРГИНА – признателност
ДЕТЕЛИНА – живот
ДИВ МАК – утеха
ЗЮМБЮЛ – благосклонност
ИГЛИКА – сладки спомени
ИЗТРАВНИЧЕ – самота
ИРИС – вест
ПАПРАТ – искреност
ПЕРУНИКА – плам
ПОЛСКИ КРИН – отново щастие
ПОРТОКАЛОВ ЦВЯТ – щедрост, непорочност
ТРЪСТИКА – желание
РОЗА – красота, блясък
РОЗА жълта – изневяра
РОЗА кичеста – страст
РОЗА семпла, бяла, червена – влюбено сърце
РОЗА розова – доброта
РОЗА бяла пъпка – наивно сърце
КАРАМФИЛ червен – гореща любов
КАРАМФИЛ жълт – презреност
КИПАРИС – отчаяние
КЛЕМАТИС – неискреност
КОКИЧЕ – утеха
КОПРИВА – жестокост

ЛАВАНДА – недоверие
 ЛАЛЕ – признание в любов
 ЛАТИНКА – блясък
 ЛИПОВ ЦВЯТ – съпружеска любов
 ЛЮЛЯК – първи вълнения
 МАК градински, бял – заспало сърце
 МАРГАРИТА – невинност
 МАЩЕРКА – активност
 МЕТЛИЧИНА – деликатност
 МИРТА – любов
 МОМИНА СЪЛЗА – отново щастие
 МЪХ – майчина любов
 НАРЦИС – егоизъм
 НЕВЕН – безсмъртие
 НЕЗАБРАВКА – спомен
 ОРЛОВИ НОКТИ – любовни връзки
 СЛАМКА счупена – скъсване
 СЛАМКА цяла – съюз
 СЛЕЗ – благотворителност
 ТЕЛЕФОНЧЕ – смирение
 ТЕМЕНУЖКА – тъга
 ТУБЕРОЗА – страст
 ХЕЛИОТРОП – опиянение
 ХМЕЛ – несправедливост
 ХОРТЕНЗИЯ – студенина
 ЧЕРВЕН ЖАСМИН – раздяла
 ШИБОЙ – трайна красота

ПОДАРЪЦИ. С подаръците искаме да доставим радост на близките си не само в празниците, но и в делниците. Желанието и умението да се подарява се възпитават от ранно детство. Подаръкът може да бъде чисто символичен, т. е. с нищожна материална стойност, но със скрит смисъл и да придобие особена ценност за човека, на когото е поднесен.

Стойността на подаръка трябва да съответства на материалните възможности на дарителя. Неподобаващата щедрост или стиснатост са еднакво нежелателни.

Прекалено скъпите подаръци понякога задължават и поставят другия в неловко положение. Подаръкът отразява вкуса на даряващия и

за това често подаряваме онова, което бихме желали сами да притежаваме. При възможност желанията се проучват предварително. Какъвто и да с подаръкът, той трябва да е опакован красиво и поднесен внимателно.

Полученият сред близки подарък се разгъва веднага, изразява се радостта от него и се благодари.

За подарък, получен в работна среда, се благодари веднага, но не се отваря, а се оставя настрана.

С визитна картичка до дарителя се изразява искрена благодарност за любезното внимание, ако е бил изпратен на домашния адрес на получателя. Ако получателят е семеен, той се адресира до „господин и госпожа...“. Когато се изпраща подарък, към него трябва да се добави визитна картичка с няколко думи за случая.

При гостуване за уикенд се носи като подарък лакомство или пиене, но не и цветя, когато уикендът е във вила или на село.

Не е редно да се преподарява подарък, освен ако се касае за сребърни прибори. Подарък, освен по изключение, не се отказва.

Подаръци се правят за Коледа и Нова година, за годишнина, за благодарност към служител или по-високопоставено лице (в този случай се препоръчва изпращане на подаръка на домашния адрес, придружен с визитка.)

При равнопоставени делови отношения се изпращат качествени напители, кутия пури, рядък или свързан с професията или хобито на получателя предмет. Етикетчето с цената не бива да се забравя върху подаръка.

Когато на член от семейството ще се подарява голям подарък, позволено е той да бъде избран заедно с този, за когото е предназначен, особено когато се отнася за облекло.

Не доставя радост на съпругата и майката подарък от рода на тенджерата, покривка и пр. Когато малкото дете иска да направи подарък на майка си, не трябва да му се дават пари за това, а да му се внуши идеята да нарисува нещо, да научи специално за случая стихотворение или песен.

Счита се, че един влюбен мъж не бива да прави интимни подаръци (бельо) или много скъпа вещ. Това правило изглежда не само не се спазва, но и все по-често дамите сами пожелават точно такива подаръци.

По-скъпи подаръци се правят за сватба и юбилей, често с инкрустиран надпис. В някои западноевропейски страни се прави списък на необходимите за младото семейство вещи, който се обявява в някой

известен магазин и всички поканени купуват от там, при което и магазинът прави голям подарък на новобрачните.

Получените като подарък бонбони, сладкиши, цигари или плодове не се слагат настрана, а с тях се черпят всички гости.

Ако подаръкът е неприличен или прекалено скъп и задължава, може да се откаже, като отказът се мотивира дискретно, но твърдо. Съществува риск човек да стане смешен, ако въпреки категоричния си отказ, накрая приеме подаръка.

Съществува обичай не само в България, когато гостите харесат домашното вино, при изпращането домакините да им подарят някоя бутилка. Но не както в следния случай.

Зарадван, че чужденката от дясната му страна е харесала българското вино, един споменат вече министър иска сервитьорът да му донесе на масата две бутилки, след което ги подава на дамата за спомен от вечерята. Тя се усмихна без да ги докосне.

Освен цветя и бонбони, дивечът също се счита за елегантен подарък. На високопоставено лице дивеч може да се изпрати, но непременно на домашния адрес. Ценна, бърза пратка или писмо могат да се изпратят „на ръка“, което се изписва на плика. Внимава се да не се сгреша името.

Съществува и още по-царски начин: гостите се придружават на обиколка на пазар и се внимава за всичко, което харесат или само пипнат дори. После го намират в стаята си.

ЗА СВАТБА във всяка страна има различни обичаи и правила. Когато се прави в интимен кръг, всеки може да я организира както желае. При голяма тържествена сватба в европейските страни се спазват стриктни правила, които е интересно да се познават.

Гражданският брак винаги предшества църковния. За церемонията в гражданското отделение не се препоръчват прекалени официалности, булчинска рокля, кортежи и банкети. За гражданския брак се изискват редица документи. За църковния бъдещите съпрузи трябва да са кръстени в едно и също вероизповедание.

Когато сватбата е в интимен кръг, след църква най-близките веднага тръгват с колите и се събират за обяд.

При тежка сватба се тръгва от дома на булката. Тя слиза последна от колата, а в църквата влиза под ръка с баща си, последвана от шаферите. След това влиза младоженецът под ръка с майката на булката, а после родителите на младоженеца и останалите двойки. Облеклото е

специално за случая.

Булката е в бяла дълга рокля с воал от тюл или дантела, без чанта, с малък букет бели цветя и без накити. Разрешава се (освен в Швейцария) колие от перли.

Младоженецът носи жакет, рае панталон, черно дълго сако със заоблени пешове, бяла риза, сипа копринена жилетка, черна копринена вратовръзка, черни обувки и светлосиви ръкавици.

Шаферките са в еднакви дълги или къси тържествени рокли. Шаферките – в официални костюми. Шаферчетата – момиченца са с дълги рокли, а момченцата са облечени като пажове. Дамите са с празнични тоалети, но не в черно или в пастелни цветове. Мъжете са в тъмни костюми. Главната шаферка бди всичко да е наред при булката. Главният шафер бди за гостите.

По време на църковната церемония бъдещите съпрузи свалят ръкавиците си. В църквата младоженците приемат поздравления на гостите, по-близките от които целуват булката. На излизане се оформя кортежът. За щастие на младоженци се пръска ориз и сватбени бонбони, обвити в тюл. Първи излизат шаферчетата и шаферите, после бащата на булката под ръка с майката на младоженеца, след това майката на булката с бащата на младоженеца, дядовците и бабите, останалите е семейни двойки и приятели. Ако някои от родителите на младоженците са починали, замества ги най-възрастен дядо, чичо, леля, братовчед, братовчедка, брат, сестра или настойник.

За граждански брак един свидетел за булката и един за младоженеца са достатъчни, а при тежка сватба – по двама. Покана за свидетел не се отказва. Обикновено тази роля се предлага на уважаван роднина или на лице, с което младоженците имат професионална или приятелска връзка. Свидетелите се явяват в гражданското първи и се нареждат до бъдещите съпрузи. Те правят най-големия подарък както при интимна, така и при тежка сватба.

Останали гости, особено ако са канени на гощавката, правят подаръка си по „сватбения списък“ на магазина. Подаръкът се изпраща обикновено в дома на булката.

Разходите по сватбеното тържество си поделят двете семейства, като по-богатото прави и други подаръци – апартамент, кола и пр., но всяко поръчва поканите за своите гости. Брачните халки купува младоженецът.

Гощавката може да бъде обяд в интимен кръг, в едното или другото семейство или в ресторант. При тежка сватба има няколко възможности.

Тържествен обяд веднага след церемонията на правоъгълна маса, в буква П или на малки маси, с картончета за мястото на всеки гост. Окрасата е с бели цветя. Първо се сервира на масата на младоженците.

Лънч на крак се прави веднага след церемонията. Бюфетът трябва да е богат и всеки сам да си сервира. Шаферите помагат. Осигуряват се и малки масички за удобство. Предвидено е да се остане два часа или малко повече за по-близките.

Коктейл с танци може да се направи следобед от 17 до 20 ч. В такъв случай е имало и интимен обяд. Бюфетът е малко по-лек, отколкото при лънча.

Коктейлът или лънчът се организират в дома на едното семейство и едната майка се счита за домакиня. Булката, нейната майка или шаферката завежда първия път всеки гост до бюфета. Танцува се в съседен салон. Гостите не стоят по-дълго от час.

На вила или на село гошавката се превръща в гарден-парти. При тежка сватба професионален фотограф снима, но не избързва да показва снимките на гостите, за да не ги принуждава да си поръчват.

Сватбената торта се поднася на тържествения обяд, но вече се поднася и на лънч и коктейл. Разрязва я булката, като за всеки гост трябва да има парченце. Всеки получава и частица от воала за щастие (освен ако воалът е прекалено скъп или семеен спомен). При повторен брак не се пращат покани и гошавката е в интимен кръг. Булката е елегантно облечена, но не в бяло, освен ако е младо момиче. Тогава сватбата може да е тежка, но без танци. Благоприличието изисква от разведената жена да изчака, както и вдовицата, триста дни за повторен брак. Изпращат се покани, облеклото е елегантно, но не бяло, танци няма.

При всички случаи не е проява на добър тон да се излагат на показ подаръците или чеизът на младоженката. Не се правят и дълги сватбени пътешествия, не се изисква гостенките да са с шапки, нито булката да изглежда наивна и непорочна, а майка ѝ да плаче.

Проява на лош вкус е да се събират пари от гостите, или те на всеослушание да обявяват суми за подарък.

5. ПРАВИЛА НА ПОВЕДЕНИЕ ПРИ ПЪТУВАНЕ И НА ОБЩЕСТВЕНИ МЕСТА

ВЪВ ВЛАКА. Още при качването във вагона мъжът помага на дамата, а младежът на по-възрастния. С влизането е редно да се поздравят останалите пътници, да не се забравя да се затвори вратата, ако преди това е била затворена. След настаняването не се пуши и не се отваря прозорецът без разрешение на другите пътници. Говоренето не е задължително, но ако се започне разговор, трябва да е дискретен и незаангажиращ.

Обувките не се събуват, могат да се развържат, както и вратовръзката да се разхлаби. Ако заспите, старайте се да не хъркате и да не се облягате на рамото на съседа. Не заемайте повече от една седалка и не разхвърляйте вещите си навсякъде. Ако сте в дъното, избягвайте да излизате често и да безпокоите останалите. Багажът ви не бива да бъде прекалено обемист и да съдържа храни и вещества с остра миризма, разливащи се течности, чупливи бутилки и пр.

Ако се наложи да се храните в купето, не се разполагайте, а дискретно изяжте сандвича си. Във вагон-ресторанта не считайте, че трябва да фамилиарничите с дамата или лицата, с които случаят ви е събрал на една маса.

В спално купе с непознат се разменят няколко думи. На по-възрастния се отстъпва. На спътника не се досажда със споделяне на житейски неприятности. Пътуването ще е по-приятно, ако спътниците не си натрапват взаимно присъствието.

В КОЛАТА. На шофьорите се препоръчва да не заемат чуждо място на паркинга и да гарират колата си така, че и други да могат да се сместят. Когато се качва в такси, мъжът отваря вратата и сяда пръв в дъното, за да не принуждава дамата да се мести навътре. Избягва се сядането на предната седалка до шофьора.

Водачите на автомобили не трябва да ругаят, да натискат клаксона, ако пред автомобила им са спрели блокирани коли. Трябва да не се гневят, да не обиждат пешеходците или жените шофьори, да не форсират мотора още при оранжева светлина, да не включват радиото без разрешение, когато не са сами в колата, и да не го оставят включено непрекъснато.

От своя страна пътникът в колата не трябва да принуждава водача

да заобикаля, за да го превози пред вратата на дома му. Той не бива да пуши без разрешение, да пее или да спори на висок глас, да дава съвети на водача, да яде в колата и да оставя трохи и мазни петна. Когато пътникът е в кола и трябва да поздрави някого или да го запита нещо, поучливо е първо да излезе от автомобила.

В ОБЩЕСТВЕНИЯ ТРАНСПОРТ. В трамвая или автобуса пътникът минава покрай другите без да се блъска. Парите или билетът се подават на кондуктора. Не се осигурява място за сядане с грубо държание и не се гледат с неудоволствие тези, които не отстъпват мястото си. На седалката се внимава да не се заема място за двама. Вестникът не се разгръща, а се чете сгънат. Не се пречи с багажа на съседите и не се протягат краката. Възпитаният човек отстъпва мястото си на бременна или възрастна жена, майка с бебе или инвалид. Ставайки може да каже „заповядайте“, но може да направи това и мълчаливо. Този, който сядна на предложеното място, непременно благодари за проявеното внимание.

Мъжът слиза пръв от превозното средство и помага на спътничката си да слезе. Забранява се пушенето, обемистият багаж, воденето на животни, ако не са в торба, както слизането и качването извън спирките. Не е възпитано да се чете вестник или книга на някого през рамото. При сядане палтото не се повдига, дори да е кожено. Високият разговор и смях пречат на останалите пътници. Не е прилично да се подслушват чужди разговори.

В САМОЛЕТА трябва да се влиза спокойно и да се потърси място с усмивка. Ако трябва да се разменят няколко думи със стюардесата или съседа, трябва да се направи тихичко и любезно. Да не се забравя, че в самолета се спазва не само правилникът, но и добрите обноски. Когато се предлага храна, по желание може да се замени с напитка, сандвич, паста. Напитките извън страната се заплащат.

Позволеният багаж е 20 кг и само една ръчна чанта с пътника.

НА КОРАБА пътникът не бива нито да се самоизолира, нито да се свързва много с непознати, да изисква да бъде на маса сам или да не участва в общите тържества, да се оп-лаква непрестанно от храната, и неразположението си или от развлекателната пршрама.

В НОЩНО КАЗИНО публиката с елегантна. Пропускат се само клиенти в смокинг и вечерен тоалет. В следобедните часове в някои салони дневното облекло е прието. В игралните зали не се допускат малолетни. Да се наблюдава е разрешено, но се говори полугласно, дискретно и без забележки.

НА ФРИЗЪОР дамата трябва да бъде точно на уговорения час, за да

не ѝ се наложи да чака дълго. Не е възпитано да споделя своя интимен живот с фризьора си. Не се правят забележки на висок глас. Бакшишът е в реда на нещата за всеки обслужващ (във Франция бакшишът е 8–10 на сто от цената, за момичето на шампоана и за маникюристката – 5–8 на сто).

НА КОНЦЕРТ И ТЕАТЪР се идва по-рано. Изчаква се паузата, за да се седне. Мъжът влиза в залата пръв, но първа излиза дамата. Трябва да се минава с лице към седящите, като мъжът върви пръв. Той помага на дамата си да седне и обикновено сяда от лявата ѝ страна. Трябва да се благодари вежливо на тези, които са станали. В залата се пази тишина, не се ядат лакомства в шумящи хартийки, не се коментира на глас, не се клати столът и не се тактува и тропа с крака.

В антракта могат да се видят приятели и познати и да се поговори с тях. Ако някой е останал на стола си, той вероятно предпочита да остане незабелязан, затова е редно да не се безпокои. При разговор във фоайето не се изказва отрицателно мнение и не се разваля по този начин удоволствието на другите, а освен това някой актьор или авторът, ако случайно присъства, могат да ви чуят.

ПИКНИК СРЕД ПРИРОДАТА. След пикника никога не се оставят отпадъци от храна, хартии, опаковки и не се разхвърлят вещи. Избягват се игри, с които се пречи на други излетници.

НА ПЛАЖА не се викат отдалеч приятелите или децата. Не е красиво да се озвучава плажът със собствена музика, да се разговаря на висок глас и да се играе с топка сред легналите да се пекат. Не е възпитано да се ползва чужд чадър и да се изтърсва пясък край хората.

Никога не трябва да се поверяват децата на съседите по чадър. Не е прилично да се прегръща и танцува по бански, да се съблича и облича на плажа зад хавлия и да се оставят остатъци и мазни хартии след храна.

В БАНЯТА. Обикновено тя се ползва и от други членове на семейството и затова всеки трябва да я намери чиста и подредена.

След употреба мивката, ваната и сапунът се изплакват. Оставете и на другите местенце на поличката за тоалетни принадлежности, изстискайте и подредете гъбата на мястото ѝ, не забравяйте сапуна във ваната или при душа.

НА ИЗЛОЖБА не се правят положителни, нито пък отрицателни коментари на висок глас. Дори прекаленото възхищение звучи снобско.

В МУЗЕЙ не се пречи на останалите да гледат и не се разговаря на друга теми. Ако сте специалист и поискат мнението ви, изкажете го дискретно и без педантизъм.

6. ОБЩУВАНЕ С ДЕЦАТА

Съвети по отглеждането дават педиатрите, а родителите ги възпитават, но днешното разглезено дете сякаш нарочно измъчва възрастните, както чуждите, така и своите. Вината за това не е негова, а на тези, които го заобикалят и имат задължението да го научат на поведение в дома и обществото.

Не бива да се забравя, че детето е човек и че то се учи от собствените ни обноски и държание. Съществуват някои основни правила, които трябва да се стараем да спазваме при възпитанието му.

Не трябва да се предизвиква у него ревност и да си го прехвърляме от ръце в ръце като кукла.

Не е хубаво да го хвалим пред хората, нито да се подтиква да се проявява като дете-чудо.

Ако го наказваме, по-добре е да не го лишаваме от десерт, а от разходка.

Не бива да му се възлагат само неприятни задачи, но и не трябва да се разглезва.

Важно е да се приучи след връщане от училище въкъщи да не тръшка входната врата, а да поздравява, да събува калните си обувки и ако е с приятели, да не нахлуват като индианци, които опустошават всичко по пътя си.

В хотел, почивна станция или чужда къща е редно децата да бъдат още по-тихи, отколкото у дома, а родителите да не им позволяват да играят по коридорите. Ако децата не могат поради лошо време да играят навън, нека играят спокойно в стаята, без да влудяват с виковете си няколко етаж. В противен случай по-добре е да не се водят.

Нека знаят, че музиката може да се слуша и по-тихо (ако нямат слушалки), че топка не се рита в къща, в цветна градина или сред лежащи на плажа.

В превозно средство децата не трябва да се местят излишно, да тичат, да ядат, когато пожелаят, и да безпокоят възрастните с непрекъснатото си бърборене.

За предпочитане е да гледат по-малко телевизия, но преди всичко трябва да се приучат да четат редовно. Покажете им много и красиво илюстрирани книги, сред които те сами да направят своя избор.

Развийте у тях любознателност и амбиция да стигнат по-далеч.

Има ли гости в къщи, децата под седем годишна възраст трябва да си легнат рано, а при официална вечеря те трябва да са в леглото си преди гостите да пристигнат.

Децата трябва да умеят да благодарят за подаръците, които получават, а когато се налага, да напишат благодарствено писмо.

ПОСЛЕПИС

В увода се спомена за доброто родно възпитание. Не един просветен българин се с замислял върху него и не един се е впускар в поучаване. Доброто държание в неговата същност, а не във формалните му прояви, които главно са предмет на този наръчник, е било винаги в центъра на народните мъдрости и пословици.

Сред наброените около пет хиляди мъдрости и пословици с най-различна тематика се очертава една главна насоченост към оцеляване на индивида, към успех сред останалите, както и естествено порицание на човешките недостатъци. Например лакомията: „яде като разпран“, „угоил се като свиня“; невъзпитанието: „сякаш от гората хванат“, „развлякъл се като съдран цървул“, „стърчи като пън“, „сумти като бивол“, „правен недоправен“ или „поканил гости, седнал да се пощи“. Порицава се нахалството: „стани да седна аз“, „срам няма за пара“, „сутрин набожен, вечер разложен“.

Народната мъдрост съветва човека да си мери приказките: „свивай си устата“, „прехаци си езика“ и пр. Малко са обаче пословиците, които са изрично свързани с правилата за добро държание като: „канят ли те еж, гонят ли те, беж“, „постой, доде си тръгнеш“, „ако идеш, ще ти дойдат“, „каквото гостът, такъв и млинът“, „за госта и два дни са доста“.

Така или иначе, времената се менят и правилата също. Старите и богати европейски нации, които са написали правилата, вече не спазват много от тях, дори тъкмо обратното.

Френският писател и член на френската академия Жан д'Ормьосон (в романа си „По божията угода“, посветен на края на аристокрацията) разказва как в началото на века едрата буржоазия подражавала на благородниците с пищни вечери в замъците, но в менюто на картончета с позлатени краища и герб вписвала поне 14 блюда с вината, за да покаже колко са скъпи и стари, докато в старите аристократически домове прислужникът-виночерпец умеел свещенодействуйки да пошушне на ухото на госта, че виното е „Шато Марго 1895“ или „Шато Латур 1889“. По елегантно.

През войната и френската трапеза била сведена, както описва този автор, само до едно блюдо „между супата и сиренето“.

За съпоставка нека посочим, че в едно меню от двора на цар

Фердинанд (факсимиле, показано на изложбата на вещи и мебели от царските дворци, Варна, август 1993 г.) четем шест-седем блюда под всяко едно, малко вдясно е написано виното, което го придружавало.

По същото време в едно дребно варненско чиновническо семейство с пет деца дневното меню, за да изглежда богато, се изреждало като броилка на български и турски:

„Леща – плеща мерджимек
Четири пити – дьорт екмек
Тиква и кабак
Вино и шарап“.

Та европейци ли сме? Да, но бедни. Познаваме ли правилата за добри обноски? Почти. Спазваме ли ги? Почти не.

Може би ключовата дума не трябва да е „европейско“, а съвременно. В стара Европа в семействата все още се насажда стремежът човек да е „както трябва“. В Съединените щати пък на децата се казва: „Обичам ви такива, каквито сте!“. За да им се създава самочувствие.

У нас все още е важно „да не ставаме за смях на хората“, но постепенно ставаме не европейци, а съвременни граждани на света и приемаме за свой принципа на старата дама: „Е, та какво като съм смешна, на мен нали ми е хубаво!“.

Стига да не пречим на другите, спазването на добри обноски не е задължително..., но все си е по-друго, когато сме наясно.

Споменатите случки и гафове датират отпреди повече от десет години. В по-далечното и в най-близкото минало други зорки очи и уши са отбелязали сигурно други случки и ще ги разкажат може би по други поводи, в други писмени изяви.

КРАЙ

© 1995 Лиляна Анастасова

Сканиране, разпознаване и редакция: MesserSchmidt, 2007

Публикация:

НАРЪЧНИК ЗА ДОБРИ ОБНОСКИ
Важни условия за добър тон в обществото

Първо издание

Съставител ЛИЛЯНА АНАСТАСОВА

Редактор ВЕРА АЗЛАЛИЕВА

Коректор ТАНЯ САЕВА

Предпечатна подготовка, техническа редакция и дизайн: ЕТ „МиВокс“ – ЛЮБОМИР

МИЦЕВ

Цена 22,00 лв.

Драгойна – ИГ, София, 1994

Свалено от „Моята библиотека“ [<http://purl.org/NET/mylib/text/4474>]